

VADJA VÄLISKOHANIMEDEST 1: EESTI, SOOME JA VENEMAA

ENN ERNITS

Annotatsioon. Kirjutise esimeses osas käsitletakse vadjalastel käibel olnud 83 toponüümi täiendosa või ellipsnime, mis jäävad tänapäeva Eesti, Soome ja Venemaa (v.a ajalooline Ingerimaa) piiridesse. Osa neist on vadja keeles läänemeresoomepäraseid, osa aga saadud vene keele vahendusel. Artikli eesmärgiks on esitada vadja külititi võimalikult kõik välistoponüümid koos variantidega ja analüüsida neid võrdlevalt.

Võtmesõnad: väliskohanimed, levik, mugandumine, vadja keel, isuri keel, vene keel, Eesti, Soome, Venemaa

1. Sissejuhatus

Ametlike piirideta Vadjamaa puhul on keerukas otsustada, kust algab välismaa ja selle kohanimed. Kas võtta aluseks vadjalaste muinasaegne asumisala, mis ulatus Põhja-Eestist poole Ingerimaani, või midagi muud? Käesolevas kirjutises jäetakse lõplik otsus tegemata ja käsitletakse vadja keeles viljeldud toponüüme, mis tähistavad paiku Eesti, Soome ja Venemaa (v.a ajalooline Ingerimaa) tänapäevastes piirides. Osa neist on läänemeresoomepäraseid, osa aga saadud vene keele vahendusel. Alati pole vahetegemine täiesti kindel. Artikli eesmärgiks on esitada vadja külititi võimalikult kõik talletatud väliskohanimed koos variantidega ja analüüsida võrdlevalt nende isepärasusi. Kindlasti on mõningaid kohanimesid jäänud veel kahe silma vahele.

Uurimuse materjaliks on publitseeritud vadja sõnaraamatud ja tekstid alates XIX sajandi esimesest poolest kuni käesoleva aastatuhande alguseni ning kolm käsikirjalist kollektsiooni (EKI, ES ja VE).¹ Kirjasõnast on

¹ Enamiku kasutatud kirjasõna ja kohanimed kartoteegikogude kohta vt lähemalt Ernits 2020: 23 jj. Siinkohal lisatagu vaid tõik, et ESi kartoteegi ainese 1972.

nopitud kohanimedid sisaldavaid rahvalaulunäiteid, vanasõnu ja kõnekäände, millest vähemalt osa võib pärineda kaugemast möödanikust. Kõik kirjandusallikates sisalduvad nimeleiukohad pole jäädvustatud. Leviku näitlikustamiseks on hoolitsetud selle eest, et kõik vadja külad, kus üht või teist toponüümivarianti on registreeritud, saaksid kajastatud. Soome-ja venekeelsed lähtenimed pärinevad veebist.

Vadja külade nimed on erinevalt VKSist toodud tähestikjärjestuses. Teadmata küla nime märgib X. Juhtudel, mil toponüüm pole võimalik kindlaks teha lõpukadu jm, lisatakse nimetüvele sidekriips. EKI ja VKSi toponüüminäite korral täidab sama funktsiooni ümarsulgudes olev küla-lühend. Siinkirjutaja täiendused on paigutatud nurksulgudesse. Vadja toponüümide kirjapilti on ühtlustatud ja lähendatud kirjakeelele. Kokkuvõtvad arvulised andmed, kui pole öeldud teisiti, kajastavad erinevate toponüümiatribuutide tüvede ja ellipsnimede arvu. See jätab kõrvale kohanimeliigid ja häälikulised varieeruvused.

2. Eesti kohanimed

2.1. Eestipärased Eesti kohanimed

Eesti ala on nii vadja kui ka isuri ja soome keeles tuntud peamiselt ühe nime all: J Lu M *Viro* : J Lu *Viroo* (VKS: 1535), Ja *Viro-* (Lns: 255); K *Viro* (Ahl: 10); Ku *Viro* (VKK: 608), Kõ *Viro-* (VKS: 1536), P *Viro-* ~ *Viruo-* (*ibid.*: 1098), Ra *Viro-* (Ar₅: 176), (V) *Viro-* (Lns: 270), vrd is *Viro* ~ *Viroi* (IMS: 463, 669). Harvem on kasutatud toponüümi J L Lu *Viromaa* (VKS: 1535) ~ Lu *Viro maa* (Agr: 173) ~ (U) *Viruomaa* (Ket-Pst: 52), ingerisoomes *Viron mua* (rahvalaulus; NPI: 120). *Viruomaa* eeldab algkuju **Viroomaa*. Pika vokaali diftongistumine oli Kattila kandi murrakutes tavaline (Ariste 1948: 6).

Vadjalastel oli Eestiga mitmekesiseid perekondlikke ja majanduslikke sidemeid, nt Lu *minuu meez õli Viross* 'minu mees oli Eestist [pärit]', Lu *Viross veitettii leipää i maa-munnaa, pirttua veitettii* 'Eestist veeti vilja ja kartulit, (ka) piiritust veeti' (VKS: 1535). Korduvalt on nimekuju *Viro-*mainitud ka XX sajandi lõpu ja käesoleva sajandi vestlustes (nt Agr: 172; Hns-Ksk₁: 101 jm; Hns-Ksk₂: 22; Hns-Ksk₃: 77). Paraku pole alati selge, kas *Viro* all mõeldi kogu Eestit või ainult Virumaad (vt Ernits 2001: 116 jj).

aasta suvel talletanud A. Lõhmus on hilisem kirjanik ja tõlkija Aivo Lõhmus (1950–2005) (vt ja vrd Ariste 2005: 13, 140; Armsas 2023: 303, 304).

Sageli on Eestit nimetatud vadja rahvalauludes, mispuhul eespool mainitud küladele lisanduvad K ja Kõ: J *Viroo risilee rivatta tanssizid, harottõlid haarojas* 'eesti ristile ilma sääremähis(t)eta tantsisid, ajasid laiali oma harusid (= jalgu)' (VKS: 1057); J *õlin orjanna Viroza, piikana piruu pezäzä* 'olin orjaks (orjana) Virus, (teenija)piigaks (-piigana) kuradi pesas' (Ar₁: 41; tõlked enamasti VKSi järgi), J *meni velleni Virroo* 'läks mu vend Eestimaale' (VKS: 1507); J *viinad on tootu Viromaaltõ* 'viinad on toodud Eestimaalt/Virumaalt' (Ar₁: 60); K *Viroo viinad jootavana* 'Eesti viinad joodavaks' (SKVR: 723); K *Viron viinad joom[isia], Saksa saiad sööm[isiä]* 'Viru viinad joomiseks, Saksa saiad söömiseks' (SKVR: 693); Kõ *Läätkät tammod tansimaan, Viron virved vierimän* 'lähme tammed (= mehed) tantsima, viru virvad (= neiud) veerema' (SKVR: 735); Lu *avatkaa Viroo veräjäd, Viroo võõrad tullaa* 'avage Viru värav, Viru võõrad tulevad' (Ar₈: 8, vrd isuri variant, lk 7); Ra *avatkaa Viroo väräjä, Viroo võõraad tullaa, Viroo vettä katsomaa, kui Viroz vesi cäüb* 'avage Viru värav, Viru võõrad tulevad, Viru vett vaatama, kuidas Virus vesi käib (= jookseb)' (Ar₈: 41). Kohanime *Viroo riikki* 'Eesti riik' on kasutanud ainult Dmitri Tsvetkov (VKJ: 403; paraku VKSis puudub viide näitelause esitajale). Ilmselt polnud see rahvaomane. Ainukordne on ka Lu *Eestii maa* 'Eestimaa' (VE X: 133). Sel puhul on tegu tõenäolise eestipärasusega.

Üsna tihti on registreeritud Narva ja selle ümbruse, laiemalt Kirde-Eesti linnade ja muude asulate nimesid. Palju on nimetatud Eesti alal lähimat ja vadjalaste jaoks kaubanduslikult tähtsat Narva linna: I Sa *Narva-* (VE I: 229; VE II: 27) ~ I K Ku (Kõ) L Li Lu M Ra S (V) *Narva* (EKI) ~ J *Narv (ibid.)* ~ (J) *Narva-* (Lns: 304; Tsv₂: 108; Hns-Ksk₂: 22; Hns-Ksk₃: 73) ~ J V *Naarva* (EKI) ~ Ja *Narva-* (Lns: 234) ~ Ja *Naarva (ibid.: 250)* ~ Lu *Narva-* (Agr: 178) ~ Ra *Narvaa linna (ibid.)* ~ V *Narva* (Mäg₂: 49), vrd ka is *Narva ~ Narvanlinna* (IMS: 267, 335). *Narv* esineb ka Tsvetkovil (VKJ: 190). Võib-olla on vadja keele sõnaraamatus esitatud tema teoretiseering. *Naarva* esisilbi vokaali pikenemine on toimunud ehk vene keele rõhulise silbi mõjul. Narva südalinna on kutsutud J *Pesälidna*'ks (EKI; vrd *pesä* 'pesa' + *lidna* 'linn'). Sellist liitapellatiivi pole vadja keelest registreeritud.

Toponüüm *Narva* on levinud ka rahvalauludes, nt Ja *Naizõõ tappoo Narva teele* (SKVR: 767) ~ Ku *tappo naizee Narvaa teellä* 'tappis naise Narva teel' (VKK: 311), L *tapad naizõõ Narvaa tielie* 'tapad naise Narva

teele', Li *tappõ naizõd Narvaa teelle* (Ar₈: 11; lähedane ka Ra, lk 37) ja L *tuli Narvass halli parta* 'tuli Narvast hallhabe' (Ar₁: 12, 14).

Vadjalased on tihti kasutanud ka Narva lahe ja jõe nime: Lu *Narvaa lahti* (EKI) ja Ra *Pakarii meri* 'Narva laht' (VE IX: 195) ning Lu *Narvaa jõki* (Ar₆: 24) ~ M *Narvaa jõci* (EKI) ~ M *Narvajõci* (VE II: 47; venepäraste vastete kohta vt 2.2). Oletatakse, et sama jõge tähistavad ka rahvalauludes esinevad sekundaarnimed (K) *Narvasuu jõci* ja (K) *Jugaa jõci*, nt *mehed toovad meressä vettä, naizõd Narvaasuu jõgõssa, tüttäred Jugaa jõgõssa* (SKVR: 753, 773, tõlge VKS: 330) 'mehed toovad merest vett, naised Narva [?] jõest, tüttred Joa [?] jõest', *mehed toovad meressä vettä, tüttäred Jugaa jõgõssa, naizõd Narvaasuu jõgõssa* (SKVR: 752; tõlge VKS: 1375) 'mehed toovad merest vett, tüdrukud Joa [?] jõest, naised Narva jõest'. Ka Europaeusel on see toponüüm kirjas kujul K *Jugajõge-* (Eur: 32). Ühel juhul on kohanimi määratletud jõesuudme järgi, mistõttu on tegu sekundaarnimega, teisel puhul on muljet avaldanud kosk, nagu tõenäoliselt on tekkinud *Narva* ise (vt EKNR). Pole vaja kahelda, et asjaomane hüdronüüm võiks tähistada midagi muud kui Narva jõge, vrd ka (K) (R) *Juka* : *Jugaa* (EKI) 'Joala [esialgu küla, hiljem mõis]' ja J *Jugaa čerikko* 'Narva-Joala kirik [= Narva Aleksandri Suurkirik Joaorus]'.² Kõige varem on Jugajõge 1831. aastal talletanud Andreas Johan Sjögren kujul *K juga jogessä* [p.o *jõgõssa*] ja praegustel andmetel viimati Vihtori Alava 1909. aastal (SKVR: 674, 752).

Mitu nime oli kasutusel Narva jõe suudmealal paikneva asula, tänapäevase Narva-Jõesuu linna kohta: Lu *Jõgõssuu* (EKI; vrd *jõki* : *jõgõdõ* 'jõgi : jõe'), Lu *Meresuu* (VE IX: 70) ~ *Meree suu* (Ar₄: 79), Lu *Ust'-Naroova* (vt 2.2) ja levinuim J (Ku) Lu P (Ra) *Pakari* (EKI), samuti Lu *Meresuu vai Pakari* (VE IX: 70). Nimekuju *Jõgõssuu* ongi üsna tõenäoliselt muistne vadja algupära toponüüm (vrd 1759 *Jegge Suu*; EKNR), sest tegu on ju kunagise vadja alaga ja vadja paradigma ongi *jõki* ~ *jõci* : *jõgõdõ*. Sama täiendosaga on ka majaka J *Pakarii batari* ~ *majakk* (VKJ: 15), Narva lahe (Ra *Pakarii meri*; EKI) ja Narva-Jõesuu ranniku nimi Li *Pakarii ranta* (ES). Tuleb arvestada, et *Meresuu* võib tähistada peale Narva-Jõesuu ka Lauga lahte ja Lenrõbat, st Lauga jõe suudmes asuvat kalatööstust koos asulaga (EKI).

Kirde-Eesti asulanimedest esinevad vadja toponüümias veel J *Jevlidna* 'Jõhvi' (EKI; vrd *vdj jevi* 'jõhv'), Lu *Lohusuu-* (Ar₃: 39) ning J Lu

² Vadja keelest pole apellatiivi *juka* talletatud.

Vaivaro ~ J *Vaivõro* 'Vaivara' ja X *Vaivaroo mäed* (kõik EKI). XX sajandi lõpul on käibel olnud eestipärane nimekuju J *Jõhvi*- (Hns-Ksk₁: 110). Kirde-Eestiga seoses nimetagem ka Peipsi järve: Lu *Peipiz* : *Peipisee* (EKI). Lu *Juuvõli* (EKI) 'Joala' meenutab eesti nime kuidagi ähmaselt, ehk on see tuletatud minevikukujust **Juval*-.

Vadjalaste sõidud ulatusid Põhja-Eestis Rakvere linna, kus käidi näiteks põrsaid ostmas (VKJ: 261). Linna nime on talletatud mitmeti. Ühelt poolt saab eristada *veer*- ja teisalt *voor*-lõpuga toponüüme. Esimesse rühma kuuluvad M *Rakaveeri* (EKI) ~ X *Rakkaveeri* (Ar₄: 79) ~ Lu *Rakkoveere*- (VE XV: 63) ~ Li *Rakkoveeri* (VE XV: 63) ~ (J) Lu *Rakkveere* (EKI) ~ Li Lu *Rakkveeri* (EKI). Neist eristub Ku *Rakkavoori* (VKK: 416) ~ J *Rakkvoori* (EKI). Esimesel juhul pole selge, kas *-veeri* pärineb eesti allikast, teisel puhul saab küsida, kas *-voori* on lähtunud otse eesti keelest või on see sünenenud vene keele vahendusel (vrd XIII sajandi vene *Раквооръ*; vt Ernits 2020: 29–30). Tsvetkov, kes vadja sõnastiku koostamise ajal õppis Tartu ülikoolis, on eesti keele mõjul kasutanud linna puhul eesti hääldusega ühtivat vormi *Rakkvere*, kuid maakonna nimekujuks esitanud järgsilbi pikavokaalse J *Rakkveeree ujezdõ* (VKJ: 261).

Tallinna nimi on pandud kirja nii ühe kui ka kahe *l*-iga, nagu see esineb ka eesti häälduses: Lu *Talina* ~ Lu *Tallina* (mõlemad EKI) ~ Lu *Tallina*- (VE XXIII: 29). Topelt *n*-i poolest äratav tähelepanu täiesti eestipärane (J) *Tallinna*- (Hns-Ksk₁: 103). Tartu toponüümist on kasutatud nii *o*- kui ka *u*-lõpulist kuju, sh Lu *Tartto* ~ J Ku (V) *Tarttu* (mõlemad EKI) ~ V *Tarttu linna*- (Mäg₂: 48) ~ Sa *Tartu*- (VE II: 6). Tsvetkov on maininud Tartus elades viimast kujul *Tarttu* : *Tartuu* (VKJ: 334). Kirjapanekutes kajastub ühel juhul Lu *Klooga*- (Ar₇: 66) Saksa okupatsiooni aegse küüditamise vahepeatusena.

Eesti Läänemere saartest on tuntud Saaremaad (?) ja Hiiumaad ning Suurupi poolsaart (Lu *Suuroppi*; EKI). Saaremaa nimi kõlab ainult rahvalauludes: J *saijõd on tootu Saarõmaaltõ* (Ar₁: 60; VKS: 1104); Lu *tuõ siä, uni, ulkomaalt, Saarõmaalt* (Ar₈: 10), Ra *a kokii poik oli tootu Saaremmaalta* 'aga kokapoiss oli toodud Saaremaalt' (Ar₈: 46). Siiski pole päris kindel, kas vadja rahvalauludes kajastubki Saaremaa, vrd is *Saaremmaa* 'Seiskari', *Saaremmaat* 'Soomelahe saared' (IMS: 512). Kõik Hiiumaakirjapanekud pärinevad Luuditsast: *Hiitasaari*, *Iidamaa* ja *Iiumaa* (kõik EKI). Viimane pärineb eesti keelest, teiste algupära on ähmane, vrd siiski soome *Hiidenmaa*. Vadja keelest pole apellatiivi *hiita*- ~ *iida*- leitud.

Vadja keelest on talletatud 25 läänemeresoomelist toponümiatribuudi-tüve ja ellipsnime, mis hõlmavad tänapäeva Eesti ala 15 objekti (liiki arvestamata) nime. Seega võib kolmandikul juhtudel täheldada mitut tüvevarianti: neist kehtib kolm Hiiumaa, Narva, Narva-Jõesuu ja Rakvere ning kaks teisendit Eesti ja Jõhvi kohta.

2.2. Venepärased Eesti kohanimed

Peale eestipärase nime Narva jõe kohta on vadjalased kasutanud ka vene keele vahendusel saadut: Lu *Narova* (EKI) ~ Lu (Ku) *Naroova* (EKI) ~ Lu *Narovaa jõki* (EKI) ~ Lu *Naroova jõki* (VKS: 330) ~ J *Narov* 'Narva jõgi' (VKJ: 190), vrd vn *Нарова*. Sama moodi on Narva-Jõesuu saanud nimeks Lu *Ust-Naroo.va-* (Ar₆: 153), vrd vn *Усть-Нарова*. Tsvetkov, kes oli mõnda aega elanud Väikülas, on pannud kirja toonase Narva valla nime J *Narovaa voolost'i-* (VKJ: 128). Ka eesti keeles olid pärast Esimest maailmasõda 1927. aasta alguseni käibel toponüümid *Naroova* (jõgi), *Naroova-Jõesuu* ja *Naroova vald*.

Vadja keeles on nimega J *Petrovski* : *Petrovskii* (EKI) mainitud üht Narva linnaosa, nimelt Hermannlinna. Ka Vasknarva nimi J *Sirentts* (EKI) pärineb samast allikast, vrd vn *Сыренец* (VKJ: 298), mispuhul vene keelele omasele kõrgele *õ*-le vastab vdj *i*. Kirde-Eestiga seonduvad veel Lu *Logusuu* 'Lohusuu' ja osaliselt J *Pühtitsä* : *Pühtitsää* (mõlemad EKI) ~ Lu *Pühtitsa-* 'Pühtitsa, Kuremäe' (Ar₆: 21). Õigupoolest osutab vaid *Logusuu* algupool vene keele vahendusele, vrd vn *Логовесь* ~ *Логоза*, mis tulenevad eesti keelest algkujuga **Lohuvesi* ja **Lohus-* (vt EKNR); viimasel juhul on vokaalne lõpuosa asendatud põhisõna *деревня* 'küla' mõjul vene naissoost lõpuga *-a*. Teisalt ei saa välistada võimalust, et nime *Логовесь* tagaosas on muu tähendus, sest vanavene *весь* tähistas küla (vt ESR I: 305).

Näikse, et *Pühtitsä* sisaldab läänemeresoomelist algusosa ja venepärast lõpuosa. Eesti keelde, milles teda kasutatakse puhuti, on see nimi sünenenud kloostri venekeelsest nimest. Kuremäel on juba kaua enne nunnakloostri rajamist olnud õigeusukabel ja enne seda ehk püha hiis (EKNR *sub* Kuremäe). Seepärast tundub tõenäoline, et vn *Пюхтица* ~ *Пюхтицы* puhul on tegu kas eesti või vadja tüvega **pühä-* 'püha', millele on liitunud karitiivne *-*ttU*, vrd *Kobratu*, *Vaiatu* jt (vt EKNR); Pühatu nime leidub mujalgi Eestis (EKNR *sub* Pühatu); vn *-ица* ~ *-ицы* on üsna tavaline kohanimesufiks, nt Ingerimaal *Глобицы*, *Куровицы* jt.

Vadja keeles on registreeritud neli tsaariajast pärinevat venepärast linnanime ehk polisonüümi. Üks neist tähistab Tallinna ja oli laiemalt tuntud: J Kõ Lu *Reeveli* (EKI) ~ J *Reeveli* (Tsv₂: 108) ~ Ku *Reeveli*- (VKK: 423) ~ J *Rieveli* (EKI) ~ Lu *Revel'i* (EKI), vrd vn *Ревель*. Sama algupära on Viljandi, Tartu ja Valga linna nimed J *Fellin*, J *Jurjev*- ja J *Valkk*. Kaht esimest on noteerinud üksnes Tsvetkov (Tsv₂: 38; VKJ: 40, 385), linnanime *Valkk* lisaks veel EKI. Kõik mainitud toponüümid peale Tartut tähistava nime on üle võetud saksa keelest (vrd *Reval*, *Fellin*, *Walk*), kuid nende alglähteks on eesti päritolu toponüüm (vt EKNR). Korra on nimetatud toonast Paldiski sadamat Lu *Paltiskoi*- (Ar₇: 68), vrd vn *Балтуйский порт*; ka eesti nimi tuleneb vene keelest (vt EKNR). Vene heliline alguskonsonant on asendatud helituga.

Kokku on teada kümne vadja venepärase väliskohanime täiendosad või ellipsnimed, mis tähistavad kümmet Eesti paika. Viis objekti (Lohusu, Narva, Narva-Jõesuu, Tallinn ja Tartu) on ühised alapeatükis 2.1 käsitletutega.

3. Soome kohanimed

3.1. Soomepäraseid Soome kohanimed

Talletatud Soome toponüümidest on enamik soomelähtelised. Soomet tähistavat kohanime on mainitud korduvalt juba alates XIX sajandi keskpaigast: K *Soomi* (Ahl: 79), J K Lu M P Ra *Soomõ*- (VKS: 1166), Li Lu Ra *Soomõ*- (Ar₆: 18; Ar₇: 74, 102), K *Suomõ*- (VKS: 1166), L *Suomyõ*- (*ibid.*), vrd ka is *Soomi* (IMS: 543). Järgsilbi *e*-lised nimekujud Kõ *Soome*- ja Lu *Suome*- (Lns: 219, 280) on oletatavasti ingerisoomi- või isuripärasusi. J *Soomõõ-maa* (VKJ: 304) esineb vaid Tsvetkovil. Sagedamini on Soome olnud kõneaineks XX sajandi lõpul ja XXI sajandi alguses: J *Soomõ*- (Hns-Ksk₁: 100–104), J *Soome*- (Hns-Ksk₃: 76); J *Soomõ*- (Hns-Ksk₂: 23), J Li *Soomi* : *Soomõ* (Mrk-Rož: 211 jt). Lu *Sooma*- (Agr: 172, 180) tüvevokaal *a* on vist keelejuhi ebatäpsusi, mõjutajaks ehk *soomaa* 'soomaa, soine maa' (VKS: 1165).

Kõnealuse maa nimi leidub ka paaris rahvalaulus: J *sinisulka Soomõõ maalt* 'sinisulg Soomemaal' (Ar₁: 34; sarnane ka Ra *sinisulka Soomõõ maassõ*, Ar₃: 228; vrd is *sinisulka Soomen maast*, NPI: 47), K *Soome silta nadgahteli, aluspalkki paukahteli* (SKVR: 775) 'Soome sild naksatas,

aluspalk paugatas' (VKS: 786), K *Soitti soomõ silla päälee* 'sõitis Soome silla peale' (SKVR: 775), Ra *sõitti Soomõõ sillaa päälee*, *Soomõ silta notkuttõli* 'sõitis Soome silla peale, Soome sild nõtkus' (Ar₈: 36).

Hüdronüümi J *Soomõõ meri* 'Soome laht' leiame vaid Tsvetkovi sõnaraamatust (VKJ: 172). Kasutusel oli Lu *Soomõõ lahti* (VKS: 565), vrd is *Soomel lahti* < **Soomen* (IMS: 244). Pole kindel, kas sama tähistab ka J *Lahti meri* (Hns-Ksk₂: 34).

Lu *Olanti* : *Olantii* 'Ahvenamaa' ja *Olanti saarõd* 'Ahvenamaa saarestik' (EKI) lähtuvad soome toponüümist *Oolanti* : *Oolannin*, mis on rootsi algupära (vrd *Åland* [ooland]), kuid käändub teisiti. Vaevalt on vадja nimi laenatud vn *Аланды оо*-tavast vormist (vn *оканье*). Ühes vадja rahvalaulus leidub värss: Lu *tuõ siä, uni, ulkomaalt*, [...] *Savvumaalt* 'tule sa, uni, kaugelt maalt [...] Savomaalt' (Ar₈: 10). Siin on sm *Savo* puhul mõju avaldanud vадja üldsõna *savu* ~ *savvu* 'suits' (VKS: 1119).

Soome pealinna nimi on talletatud järgmiselt: Kõ *Elsinki* (EKI) ~ Kõ *Elsingi*- (Lns: 222) ~ J *Helsingi* : *Helsingii* (VKJ: 51) ~ Lu Li *Hel-sinkki* : Li *Helsingii* (EKI) ~ Li *Helzingi* (Mäg₂: 173) ~ J *Helsingi*- (Hns-Ksk₁: 103). Pole kindel, kas Kõ *Elsinki* on kuulnud *k*-lisena. *h*-ta hääldus iseloomustas ka Kattila murde apellatiive. Topelt-*k* märkimine nimekujus *Helsinkki* võib olla ebatäpsus, sest tavaliselt esineb vaheldus *k* : *g* või *kk* : *k*.

Mitu korda tuleb esile Hamina linna nimi: J *Hamina*- (Lns: 305), Li (Ra) *Hamina* : Li Ra *Haminaa* (EKI) ~ Ra *Haminaa lidna* (Lns: 304) ~ Li *Haminõ*- (Mäg₂: 173). Polisonüümidest on jäädvustatud ka Lu *Hanko*- (Ar₇: 68) ~ Li *Hanko*- (Mrk-Rož: 232), J *Pori* ja Lu *Turku* : *Turguu* (EKI); viimane käändub vадjapäraselt, vrd sm *Turku* : *Turun*. On nimetatud ka Pori lähedal paiknevaid asulaid J *Lattomeri* ~ *Lattomeren külä* ja J *Sonnimäki* (kõik kolm: Hns-Ksk₁: 111). Need kaks kohta on seotud vадjalaste Soome küüditamisega Saksa okupatsiooni ajal. Teisal on mainitud raudteejaamu Kõ *stantsaa Korja* ja Kõ *stantsia Kouvvola* (Lns: 219). Esimest nime kannab tänapäeval Kagu-Soomes asula Kymenlaakso piirkonnas ja teist Kouvola linn.

Vадja keeles oli Soome kohta käibel 13 soomepärasest kohanimetüve või ellipsnime 12 objekti kohta, sest Soome nimest on talletatud kaks varianti.

3.2. Venepärased Soome kohanimed

Vaid kahel juhul on Soome linna nimi laenatud varasemast venekeelsest toponüümist. Üks neist on Kõ *liidna- Fridrihsgami-* (Lns: 219), vrd vn *Фридрѹхсгам*, mis kajastab Hamina rootsikeelse nime *Fredrikshamn* saksakeelset kuju *Friedrichsham* (KNAB). Täielikult venekeelne ja asjaomast hääldust jälgiv on J *Finski zalif* 'Soome laht' (Hns-Ksk₂: 33). Mõlemad objektid (Hamina ja Soome) on ühised alapeatükis 3.1 käsitletutega.

4. Venemaa kohanimed

4.1. Läänemeresoomepärased Venemaa kohanimed

Venemaa nime tähistamisel kasutati vadja keeles läänemeresoome algupära **ven*-tüve, millel on mitu varianti: J *Venäi* (VKJ: 393) ~ K *Venä* (Ahl: 9), vrd is *Vennää* : *Vennään*. Veelgi rohkem on esindatud põhisõna evivad toponüümid: J *Venäi-maa* (VKJ: 393; Mrk-Rož: 211) ~ J *Venäimaa* (Tsv₁: 57) ~ J *Vennäämaa* (Hns-Ksk₃: 76) ~ Ku *Vennäämaa* (VKK: 593) ~ Lu Ra *Vennää maa* (Ar₆: 23; Ar₇: 102) ~ Kõ *Venäa maa* (Lns: 219), vrd is *Vennäähen maa* (IMS: 653). Enamik talletatud kohanimedest on eesvokaalsed, kuid vähesel määral leidub ka tagavokaalseid: Lu M *Venamaa* ~ Lu *Vennamaa* (VKS: 1508, 1511). Nimi esineb ka kujul J *Venemaa* (Hns-Ksk₃: 76).

Asjaomane kohanimi ja apellatiiv tähenduses 'Venemaa; vene; venelane' esinevad ka mitmes rahvalaulus. Need on üsna vanad kirjapanekud, kuid pärinevad paraku vaid Kattila murdealalt: K *On Venäi veennü* [---] *väsügoo venäi õpõzõd* 'on venelane viinud [---] väsiugu vene hobused' (SKVR: 774), P *õnnõttomaa vei venäi* 'õnnetu viis venelane' (SKVR: 779), K *Mene võta veri Venäissä* 'mine võta veri Venemaalt' (Eur: 42).

Niisiis saame eristada seitset Venemaa-nime üsna lähedast teisendit: *Vena-* ~ *Vene-* ~ *Venä* ~ *Venäi* ~ *Venäjä* ~ *Venää* ~ *Vennää*. Vaadelgem nüüd üksteisest mõnevõrra erinevaid sõnakujusid lähemalt. Rahvalaulutekstidest ilmneb, et neist on kõige vanem *venäi*. Selle germaani laensõna läänemeresoome algvormiks on rekonstrueeritud **venät* : **venäde-* ja vasteteks sm *Venäjä* (murdeti *Venät* ~ *Venäh* ~ *Venää* ~ *Vennää*), li ja lü *Ven'a* (< **veniä* < **venäjä*) jt (vt SSA III: 426; Ojansuu 1922: 95).

Seega vdj *Venäi* tuleneb varasemast kujust **Venäjä*, mille puhul tüvega on ühendatud kohta tähistav liide *-jA*, nt sm *Kalaja* (< *kala*), *Kukkia*

(< **kukka* 'lill') (Hakulinen 1968: 107); aja jooksul on vadja toponüüm lühenedes muutunud käändumatuks. Puhuti on keerukas otsustada, kas vaadeldav oikonüüm on genuinne või laenatud naaberkeeltest. *Venäi* võib pärineda ingerisoomse murretest, vrd *Vennäi* : *Vennäin*, kusjuures ainsuse nominatiivi ei tarvitata, ja *Vennäimua* ~ *Vennäinmua* (PIM: 391, 392). Hilistest variantidest *Venäjä*- ja *Vene*- on esimene soome-, teine aga eestipärane, vrd sm *Venäjä*. Vaipoole ja Kukkuzi toponüüm *Vennää*- on omandanud ootuspäraselt isuri kuju.

Huvipakkuv on tõik, et vadja kõnealuse tüve järgsilbis võib *ä* asemel esineda *a*. Nii ees- ja tagavokaalse järgsilbiga toponüümivariante kui ka üldsõnu võib leida samadest murrakutest: M Lu *venaa* ~ *vennää* 'vene', Lu *vennai* ~ *vennäi* 'vene', K *venakko* 'venelanna', M *venalain* ~ *venäläin* 'venelane' (kõik VKS: 1508–1511). Peale vadja keele esineb see nähtus osaliselt ka isuris, livvikos ja soomes ning täielikult lüüdi ja vepsa keeles: is *venalaiset* 'venelased' (Mäg₁: 79), *venalaine* ja *Venankontsa* 'küla nimi tähenduses vene ots' (mõlemad IMS: 652), *venagoi* 'venelanna' (IKH: 220), li lü vps *Ven'a*, li lü sm (idamurdes jm) *venakko* 'venelane, eriti vene naine' ja vps *ven'ak* 'vene naine', vrd sama tähendusega ee *vennik* (SKES VI: 1701–1702).³ Nähtuse põhjus pole selge, kuid esineb ka muudel juhtudel, nt ingerisoomse *hielma* 'vili' (vrd sm *hedelmä*), *pikkäräine* ~ *pikkäräine* 'väike' jt (Mäg₁: 79).

Tsvetkov on ühes näitelauseis maininud Oudova maakonna nime J *Ouduvaa ujezdõ*- (VKJ: 374). VKSis (1056, 1435) on ühes kohas sama lause toponüümi tsiteeritud õigesti, teisel aga mitte, nimelt kujul *Oudova*. Mitmest vadja külast on noteeritud Kõ Lu M *Karjala*- (EKI), kuid siinpuhul ei saa alati teha vahet, kas kõne all on Karjala (Lu *Karjala maa*) või isurite asumisala, sest öeldi, et M *Kõhčizõõ čülässä algub Karjala* (mõlemad EKI) 'K. külast [vadjalaste naabrusest] algab Karjala'. Tõepoolest ongi isurid puhuti end karjalasteks nimetanud. Toponüüm esineb ka rahvalaulus: K *Mene võta* [...] *kauniusi Karjalassa* 'mine võta [...] (palge)puna Karjalast' (Eur: 42).

Vadja tekstides kajastub korduvalt inimeste küüditamine *Siberisse* (vn *Сиби́рь*): J *Siberi*- (VKJ: 86, 295, 358) ~ Ku *Siberi*- (VKK: 464) ~ Li *Siperi*- (Ar₆: 9) ~ Lu *Siberi*- (Ar₇: 48) ~ M Pi *Siberi*- (Lns: 260, 274);

³ Lüüdi sõna arengut, mis võiks kehtida ka livviko ja vepsa lekseemi jaoks, on kujutatud teisiti: *ven'a* < **veniä* < **venäjä* (Ojansuu 1922: 95).

vt ka 4.2. Heliline *b* lähtub vene keelest, ent *e*-hääliku poolest sarnaneb toponüüm eesti ja soome omaga, vrd sm *Siperia*.

Varem Soomele kuulunud Karjala maakitsuselt teati vaid kaht toponüümi: üht linna, teist saarestiku kohta (viimast vt allpool). Viiburiga (sm *Viipuri*, vn *Выборе*; is *Viipuri*, IMS: 673) oli vadjalastel ja isuritel mitmesuguseid seoseid: Kõ *Ühs kõrta Viipuriss pičkoita toimma Narvaa* 'ükskord tõime Viiburist tuletikke Narva [tegu oli salakaubaga]' (Lns: 221); Kõ *čäizimmä Viipuriz, sooloi väitimmä, kontrobantti* 'käisime Viiburis, vedasime soola, (see oli) salakaup' (VKS: 461) ja Li *miä tapazin Viipurii* 'ma sattusin Viiburisse' (VKS: 1278), ka Lu *Viipuri-* (VE XV: 63). Lu *Viipuri-* (Agr: 173) näikse olevat ebatäpsus.

Viiburi nime on täheldatud ühes vanasõnas ja kõnekäänus: M *čeele veeb vaikka Viipurii* 'keel viib kas või Viiburisse (= keelega saab kõikjal hakkama)', M *viina vei Viipurii kazee mehee* '(joodiku kohta öeldakse:) viin viis selle mehe Viiburisse' (VKS: 401, 1463). Mainitud linnanimi kajastub ka rahvalauludes: M *En miä pal'l'o čüsüizi* [...] *viisi Viipurii rahutta* 'ega ma palju küsiks: viis Viiburi rahakest' (SKVR: 740) ja Ku *Veet's'i vittuit Viipurissa* 'viidi vitte Viiburist' (VKK: 602).

Kaks läänemeresoomepärast linna- ja küsimärgiliselt üks külanimi on registreeritud vadja alale suhteliselt lähedase Leningradi oblasti lõuna- ja Pihkva oblasti põhjaosast, nagu J *Oudov* (VKJ: 206) ~ J *Oudova* : *Oudovaa* (EKI) ~ J *Oudovõ* (VKJ: 206) 'Oudova, vn Гдов' ja M *Laukaa lidna* 'Luga, vn Лыра' (Ar₄: 79), mis on kergesti meelde jääv ja tuletatav koduse Lauga jõe järgi. Siinpuhul on huvipakkuv, et esimesena mainitu on samakujuline eestikeelsega.⁴ Lensu üles tähendatud teksti J *Oudova-* (Lns: 304) võib olla kas kirja- või trükiviga. (Ku) *Somra* (VKK: 477) puhul pole selge, kas tegu on Soikkola poolsaare Somero või Luga rajooni Samro külaga.

Kaugematest paikadest saab siinkohal käsitleda kahe pealinna nime, sh kunagise, ka Ingerimaa üle valitsenud vürstiriigi pealinna Novgorodi (vn *Новгород*) ja Venemaa pealinna Moskva (vn *Москва*) oma. Esimene

⁴ Oudova kindlus rajati XV sajandil Gda jõe alamjooksule. Linnale nime andnud hüdronüümi seostatakse kas vanapreisi sõnaga *gudde* 'põõsastik, mets', leedu etnonüümiga *gudas* 'valgevenelane' või viimasest tuletatud isikunimega (Pospelov 2008: 155). Need kõrvutused tunduvad objekti asukohta silmas pidades kahtlased. Päris usutav pole ka *Oudova* otsetuletamine kujust *Gdov* (< **gud-*). Läänemeresoomse nime puhul võiks hüpoteetiliselt kõne alla tulla **houtova* või midagi sellestarnast, vrd ee *Hoodova* ~ *Oodova* ~ *Ohdova* ~ *Ohduva* (EDW: 722).

neist oli vadjalastele tuntud kujul J *Uuslinna* ~ J *Uuzlinna* (mõlemad EKI) ~ Ku *Uuzlinn*- : *Uvvezlinna*- (VKK: 567), mis on tuletatud apellatiividest *uus* ja *linna* (vt ka 4.2). See on teadaolevalt ainukese kohanime tõlkelaen, vrd vn *новый* 'uus' + *город* 'linn'.

Moskva nimi esineb tavalaises kujul J *Moskov* (Ket-Pst: 149), J *Moskovõ*- (VKJ: 41), K M *Moskova*- (Lns: 257; Mäg₂: 114), vrd is *Moskova* (rahvalaulus; NPI: 38). Siinpuhul pole lihtne otsustada, kas järgsilbi *o*-ga nimekuju on soome laen või genuiinne. Asjaomast toponüümi võib kohata ühes vanasõnas ja sünnitamist väljendavates kõnekäändudes: Lu *Eb Moskovõ čüüneliä uzgo* 'ei Moskva pisaraid usu' (Mälk 1976: 277), Ku *Nain ko teeb lahzõõ, siz saottaz: hään jo käi Moskovaz* 'kui naine teeb lapse, siis öeldakse: ta käis ju Moskvast' (VKK: 290) ja M *naizikko oottõõb mennä Moskovaasõõ kultatubaretkalõõ isuta* 'naine ootab Moskvasse minekut, et istuda kuldtaburetile' (VKS: 505). Tsiteeritud vanasõna on Mälgu väitel laenatud vene keelest, vrd samas tähenduses *Москва слезам не верум*.

Vadjalased on Viiburi lahes nimetanud Koivisto saarestikku (sm *Koiviston saaret*, vn *Берёзовые острова*): J *Koivistu* ~ Ra *Koivisto* ~ Ra *Koivistoo saari* (kõik EKI). See näikse näitavat, et vadjalastel oli ühendus Viiburiga meritsi. Ühes rahvalaulus väidetakse: Ra *kokki oli ~ õli tootu Koivisoossa* 'kokk oli toodud Koivisoost' (Ar₈: 45, 46). Siin-kirjutaja meelest peaks keelejuhi *Koivisoossa* olema *Koivisto* : *Koivistoo* vadjapärase moonutus, mis tähistab tegelikult kas *Koivisto* saarestikku või mõnda muud *Koivistot*. Moonutuse on põhjustanud ilmselt isuri keele käänamisele iseloomuliku noomeniliite vaheldus *-sto-* : *-sso-*, vrd is *Kokki oli tootu Koivissolta* (NPI: 151).

Vadjalased on Venemaa üksikpaikade kohta kasutanud maksimaalselt üheksat läänemeresoome toponüümi(tüve) või ellipsnime üheksa objekti kohta.

4.2. Venepäraseid Venemaa kohanimesid

Kõigepealt mainitagu paari Teise maailmasõja järgset väljasaatmiskohta: J *Jaroslavskaja* (Hns-Ksk₂: 26) ~ Lu *Jeraslavskoi oblasti*- (Ar₆: 18) ~ J v *Jaroslavskõj oblõst'i* 'Jaroslavli oblastis, vn Ярославская область' (Mrk-Rož: 211) ~ v *Jaroslavskaja oblast'* (Hns-Ksk₃: 77). Siin nähtub ümberlülitus vene keelele, nime hääldestruktuurile kujule, milles ilmneb reduktsioon *Jar* < *Jer-*. Samal viisil on nimetatud ka Vladimiri ja Novgorodi kubermangu:

(K) *Valadi-imirskyi gubernia* (VKS: 239) ja *M Novgorotskoi gubernija*- (VE XII: 301). Näeme, et venepärase nimes pole sootühildust, sest täiendosa on meesso, põhisõna aga naissoo lõpuga, vrd vn *Владимирская губерния*. Peale selle on vadja keelele võõra sõnaalguskonsonantide kuhjumise vältimiseks lisatud vahevokaal *a*. Lu [*saatõttii*] *Новгородскую области* ja Lu [*saatõttii*] *Валдайский район деревня Долматово* (Agr: 173) '[saadeti välja] Novgorodi oblastisse [ja] Valdai rajooni Dolmatovo külla' on selged ümberlülitumised ja nõuaksid eessõna *в* '-sse'. Lõuna-Venemaalt on talletatud piirkonnanimi Lu *Kubani*- (Ar₂: 88) 'Kuban, vn Кубань'.

Karjalaga võib siduda kahe veekogu nimetust: Lu *Sviiri* (EKI) 'Süväri jõgi, vn Свирь' ja kaugust arvestades ehk ka Lu *Laatoka* (EKI) 'Laadoga järv, vn Ладога'. Järgnevalt mainitagu Venemaa Euroopa- ja Aasia-osa eraldava Uurali mäestiku ja selle ümbruse nime (J) *Urala*- (EKI) ~ J *Urala pooli* (VKJ: 185) ~ Ku *Urala* ~ Ku *Uraloi mäki* (mõlemad VKK: 564). *Uraloi* on mitmuse omastavas (nõnda ka vene kõnekeeles). Venepärane on Venemaa Aasia-ossa jääva hiiglasliku Siberi nimi: M *Sibiri*- (Ar₇: 32) ja vene keelele ümberlülitumise näide J v *Sibiiri* (Siberis, vn в *Сибирю*; Hns-Ksk₁: 104; vt ka 4.1). Samale nähtusele osutab Aasia äärmist idaosa tähistav J *Vdal'nevostoki*- (*ibid.*: 104) 'Kaug-Idasse, vn в *Дальний Восток*'.

Kirjasõnas on talletatud 13 venepärast Venemaa linna nime (Pihkva puhul kaks): J v *Apatiita*- 'Apatitõsse, vn Апатиты' (Hns-Ksk₃: 80), Lu *Astrahani*- 'Astrahan, vn Астрахан' (Ar₂: 88), Ku *Jekat'erinburga*- 'Jekaterinburg, vn Екатеринбург' (VKK: 564), Lu *Kurska*- 'Kursk, vn Курск' (Mäg₂: 178) ~ Lu *Kurskõ*- (EKI), Ku Lu *Novgoroda*- (VKK: 322; VE X: 124), Lu *Astaškova*- 'Ostaškov (Tveri oblastis), vn Осташков' (VE X: 124), Lu *Pesahooni* ~ Lu *Pešahhoni* 'Pošehhonje Jaroslavli oblastis, vn Пошехонье' (Ar₆: 18, 21), J *Pskova*- 'Pihkva, vn Псков' (VE XV: 103), Lu *Rezani*- 'Rjazan, vn Рязань' (Ar₂: 88), M *Rõõbinska*- 'Rõbinsk Jaroslavli oblastis, vn Рыбинск' (Lns: 259), Lu *Varo.nežaa linna* 'Voronež, vn Воронеж' (Mäg₂: 178), M *Vladiimir lidna*- 'Vladimir, vn Владимир' (Lns: 259) ja J *Vopskovõ* : *Vopskova* ~ J *Vopskova*-linna 'Pihkva' (VKJ: 408).

Vene meessoost toponüümid on vadja keele kõrvalkäänetes säilitanud vene genitiivi lõpu *-a*. Tekstis leiduv v *Apatiita*- on talletatud koos vene eessõnaga *в*, mis väljendab kuhugi sisenemist, kuid erinevalt vene keelest on kohanimi ainsuses. Enamasti on vadja toponüümid säilitanud kirja-, mitte häälduskuju, kuid peale paari juhu on rõhk algussilbil. Erandiks

on *Astaškova-*, *Varo.neža linna* ja *Rezani-*. Kahel esimesel juhul avaldub vene *aa*-tamine (vn *аканье*) ja viimases nimes reduktsioon *ja > je*. Pošehhonge puhul ilmneb täishäälikute metatees ja lõpuosa lihtsustumine. Vdj *Vopskov-* on laenatud vene murdekujust *Вонсков*, mis on tekkinud eessõnaga käändelisest vormist *во Пскове* 'Pihkvas' (ESR III: 397). Tsvetkovil on näitelause *J Narov johzõb Vopskova järvest* 'Narva jõgi voolab Pihkva järvest' (vn *Псковское озеро*; VKJ: 79), kuid tegelikult algab jõgi Peipsi järvest!

Kaudselt kajastub polisonüümi ka Petseri kloostrit tähistavas toponüümis: *J Pečorii namastõri-* (VKJ: 166), vrd vn *Псково-Печёрский монастырь*, linnanimi 1920. aastast alates *Печоры*, selle ajani *Печеры*. Peale Dolmatovo on mainitud veel üht Pihkva oblasti Oudova rajooni põhjaosas vastu Leningradi oblasti piiri asuvat, algselt tõenäoliselt läänemeresoome nimega küla *J Veino* (EKI) ~ *J Vena-* (Hns-Ksk₂: 18) ~ *Li Veino* ~ *Li Vena* (EKI), vrd is *Vena* (IMS: 652), vn *Вейно*. *Vena* on tekkinud ilmselt vene häälduse mõjul, meenutades Viini-nime venepärast kuju *Вена*.

Kokku on teada 24 vadja venepärase väliskohanime täiendosa või ellipsnime, mis tähistavad 23 Venemaa paika (v.a Ingerimaa), kusjuures Pihkva tähistamiseks oli käibel kaks varianti. Üks nimeobjekt (Novgorod) on ühine alapeatükis 3.1 käsitletuga.

5. Kokkuvõtteks

Ühtekokku on vadja keelest talletatud 83 väliskohanimeatribuuti või ellipsnime 69 Eesti, Soome ja Venemaa objekti kohta. Muid tähistavad nimed *Viro*, *Soomi* ja *Venäi* on läänemeresoome päritolu. Vadja alale lähemad paigad seonduvad peamiselt majandustegevusega, kaugemad aga meresõidu või küüditamisega. Rohkesti kohanimed on talletatud Kattila ja Jõgõperä murdest, vähe Kukkuzist ja paaril juhul Kabrio murdealalt.

Eesti alalt on registreeritud kokku 35 vadja toponüümi 29 objekti kohta. Neist enamik pärineb Kirde-Eestist (*Narva*, *Pakari* jt), mis on muistse ajaloo mõistes Vadjamaa osi. Eesti eri paikade eesti- või vadja-päraseid nimesid on registreeritud tunduvalt rohkem kui venelähtelisi (suhe 2,5 : 1 esimeste kasuks).

Soome on olnud vadjalastele üsna vähetuntud maa. Selle kohta on talletatud kokku 15 vadja kohanime 13 objekti kohta. Peamiselt on mainitud Soome lahe põhjakalda äärseid paiku (*Olanti* 'Ahvenamaa', *Elsinki*

'Helsinki', *Hamina* jt). Talletatud kohanimedest vaid kaks on venelähtelised (suhe 6 : 1 läänemeresoome nimede kasuks).

Venemaa (v.a Ingerimaa) 31 objekti kohta on registreeritud 33 vadja toponüümi. Neist on ligikaudu kolmandik läänemeresoome algupära (*Moskova, Oduva-, Viipuri* jt; suhe 1 : 3). Vadjalastele olid peale Moskva ja Novgorodi tuntud mõningad Karjala kannase, Pihkva oblasti lääneosa jm kohti tähistavad nimed (*Koivisto, Novgoroda-, Vopskova* 'Pihkva' jt). Neist viimane lähtub vene kõnekeelsest nimest. Siberit ja Kaug-Ida on mainitud vaid piirkonnana. Venepärasead toponüümid matkivad vähemal või suuremal määral vene hääldust. Venepärase kohanimede kasutamisel täheldatakse ajutist ümberlülitumist lähtekeelele eriti viimasel ajal.

Lisa. Eesti, Soome ja Venemaa nimeobjektid vadja vastetega (ei sisalda häälikuvariante)

Ahvenamaa – *Olanti*; Apatitõ – *Apatiita-*; Astrahan – *Astrahani-*; Dolmatovo – *Dolmatovo*; Eesti – *Eesti-, Viro*; Hamina – *Fridrihsgami-, Hamina*; Hanko – *Hanko-*; Helsinki – *Elsinki*; Hiiumaa – *Hiitasaari, Iidamaa, Iiumaa*; Jaroslavl – *Jaroslav-*; Jekaterinburg – *Jekat'erinburga-*; Joala – *Juuvõli*; Jõhvi – *Jevi-lidna, Jõhvi-*; Karjala – *Karjala-*; Kaug-Ida – *Vdal'nevostoki-*; Klooga – *Klooga-*; Koivisto – *Koivisto*; Korja – *Koria*; Kouvola – *Kouvola*; Kuban – *Kubani-*; Kuremäe – *Pühtittsä*; Kursk – *Kurska*; Laadoga – *Laatoka*; Lattomeri – *Lattomeri*; Lohusuu – *Logusuu, Lohusuu-*; Moskva – *Moskov*; Narva – *Jugaa* (jõgi), *Naroova* (jõgi), *Narva, Pesälidna* (linnaosa), *Petrovski* (linnaosa); Narva-Jõesuu – *Jõgõsuu, Meresuu, Pakari*; Novgorod – *Novgoroda-, Uuslinna*; Ostaškov – *Astaškova-*; Oudova – *Oduva-*; Paldiski – *Paltiskoi-*; Peipsi – *Peipiz*; Petseri – *Pečori-*; Pihkva – *Pskova-, Vopskova*; Pori – *Pori*; Pošehhonge – *Pesahooni*; Rakvere – *Rakaveeri*; Rakkavoori, *Rakkvere*; Rjazan – *Rezani-*; Rõbinsk – *Rõõbinska-*; Saaremaa – *Saarõmaa*; Samro või Somero – *Somra*; Savo – *Savvumaa*; Siber – *Siberi-, Sibiri-*; Somero, vt Samro; Sonnimäki – *Sonnimäki*; Soome – Soomi, *Finski* (laht), *Lahti meri* (laht); Suurupi – *Suuroppi*; Svir – *Sviiri*; Tallinn – *Reeveli, Tallina*; Tartu – *Jurjev-, Tartto*; Turku – *Turku*; Uural – *Urala-*; Vaivara – *Vaivaro*; Valdai – *Valdai-*; Valga – *Valkk*; Vasknarva – *Sirents*; Veino – *Veino*; Venemaa – *Venäi*; Viiburi – *Viipuri*; Viljandi – *Fellin*; Vladimiri – *Valadiimir-*; Voronež – *Varoneža-*

Lühendid

ee – eesti; I – Ičäpäivä; is – isuri; J – Jõgõperä; Ja – Jarvikoiščülä; K – Kattila; Ku – Kukkuzi; Kõ – Kõrvõttula; L – Lempola; li – livviko; Li – Liivčülä; Lu – Luuditsa; lü – lüüdi; M – Mati; P – Pummala; Pi – Pihlaala; Ra – Rajo; Sa – Savvokkala; sm – soome; U – Undova; vdj – vadja; V – Velikkä; vn – vene; vps – vepsa; X – külanimi teadmata

Kirjandus

Agr = Татьяна Б. Агранат 2007. Западный диалект водского языка. (= Mitteilungen der Societas Uralo-Altaica 26.) Москва, Гронинген.

Ahl = Aug[ust] Ahlqvist 1856. Wotisk grammatik jemte språkprof och ordförteckning. (= Acta Societatis Scientiarum Fennicae 5.) Helsingforsiae.

Ar₁ = Paul Ariste 1960. Vadjalaste laule. (= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 3.) Tallinn: [Eesti NSV Teaduste Akadeemia].

Ar₂ = Paul Ariste 1962. Vadja muinasjutte. (= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 4.) Tallinn: [Eesti NSV Teaduste Akadeemia].

Ar₃ = Paul Ariste 1966. Lisaandmeid Jõgõperä laulude keele kohta. – Emakeele Seltsi aastaraamat 12 (1966). Tallinn: Eesti Raamat, 227–235.

Ar₄ = Paul Ariste 1967. Über wotische Ortsnamen. – Sowjetische Finnisch-Ugrische Sprachwissenschaft 3₂, 77–89.

Ar₅ = Paul Ariste 1974. Vadjalane kätkest kalmuni. (= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 10.) Tallinn: [Eesti NSV Teaduste Akadeemia].

Ar₆ = Paul Ariste 1977. Vadja muistendeid. (= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 12.) Tallinn: Valgus.

Ar₇ = Paul Ariste 1982. Vadja pajatusi. (= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 10.) Tallinn: Valgus.

Ar₈ = Paul Ariste 1986. Vadja rahvalaulud ja nende keel. (= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 22.) Tallinn: Valgus.

Ariste, Paul 1948. Vadja keele grammatika. (= Nõukogude soome-ugri teadused 9.) Tartu: Teaduslik Kirjandus.

Ariste, Paul 2005. Vadja päevikud 1942–1980. Koost. Ergo-Hart Västriik. Toim. Peeter Olesk. (= Litteraria. Eesti kirjandusloo allikmaterjale 22.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

Armsas Tartus vana ülikool 2023. Eesti filoloogid 1971–1976. Kursuseraamat. Koost. ja toim. Luule Epner, Katrin Kalamees-Ruubel, Tiiu Kuurme, Katre Ligi, Mariina Paesalu, Jüri Viikberg. Tallinn: EKSA.

EDW = Ferdinand Johann Wiedemann 1973. Eesti-saksa sõnaraamat. Estnisch-deutsches Wörterbuch. 4., muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus.

- EKNR** = Marja Kallasmaa, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko FASTER, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek Pall, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop 2016. Eesti kohanimeraamat. Toim. Peeter Päll, Marja Kallasmaa. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <https://www.eki.ee/dict/knr/>.
- Ernits, Enn 2001.** Avage Viru väravad! *Viru*-sõnade algupärast. – Emakeele Seltsi aastaraamat 46 (2000). Peatoim. Mati Ereht. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 116–129.
- Ernits, Enn 2020.** Vadja asustusnimed. – Emakeele Seltsi aastaraamat 65 (2019). Peatoim. Mati Ereht. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 23–62.
- ESR I–IV** = Макс Фасмер 1986–1987. Этимологический словарь русского языка 3. Издание 2., стереотипное. Москва: Прогресс.
- Eur** = Sulo Haltsonen 1957. Runoretki Inkeriin v. 1853. Lisätietoja D. E. D. Europaeuksen runonkeruun historiaan. (= Suomi 107₄.) Helsinki.
- Hakulinen, Lauri 1968.** Suomen kielen rakenne ja kehitys. 3., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Hns-Ksk₁** = Heinike Heinsoo, Margit Kuusk 2002. Jõgõperä vadjalaste keelekasutus 20. sajandi lõpus. – Fenno-Ugrica 24. Keelekontaktidest keelevahetuseni. Toim. Piret Klesment. Tartu: Tartu Ülikool, 95–118.
- Hns-Ksk₂** = Heinike Heinsoo, Margit Kuusk 2002. *No ku tulõb unohtamizõõ kõrt, nii taitaa õmaa tšeeeli vai jääb.* – Fenno-Ugrica 25. Uralistika müüdid ja faktid. Toim. Piret Klesment. Tartu: Tartu Ülikool, 17–35.
- Hns-Ksk₃** = Heinike Heinsoo, Margit Kuusk 2005. *No jo vanemat koolla kõik aikaa vällää, sis jo keeli muuttuu, ni keeli muuttuu. Vobštšem, vsjo bylo. Ne dai boh.* – Fenno-Ugrica 27. Foneetika, grammatika ja leksika. Toim. Piret Klesment. Tartu: Tartu Ülikool, 69–85.
- IKH** = Arvo Laanest 1997. Isuri keele Nevaha murde sõnastik. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- IMS** = R. E. Nirvi 1971. Inkeröismurteiden sanakirja. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae 18.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Ket-Pst** = Lauri Kettunen, Lauri Posti 1932. Näytteitä vatjan kielestä. (= Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 63.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lns** = Я. Я. Ленсу 1930. Материалы по говорам води. – Труды Комиссии по изучению племенного состава населения и сопредельных стран 16. Западно-финский сборник. Ленинград, 201–305.
- Mrk-Rož** = E. B. Маркус, Ф. И. Рожанский 2011. Современный водский язык. Тексты и грамматический очерк 1. Водские тексты. Санкт-Петербург: Нестор-История.

- Mäg₁** = Julius Mägiste 1925. Rosona (Eesti Ingeri) murde pääjooned. (= Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B. Humaniora 7.) Tartu: [Tartu Ülikool].
- Mäg₂** = Julius Mägiste 1959. Woten erzählen. Wotische Sprachproben. (= Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 118.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Mälk, Vaina 1976.** Vadja vanasõnad eesti, soome, karjala ja vene vastega. Tallinn: Eesti Raamat.
- NPI** = Народные песни Ингерманландии 2020. Подготовили В. П. Миронина, Н. Л. Шибанова. 2е издание, переработанное и дополненное. Петрозаводск: ИП Барабашина Е. А.
- Ojansuu, Heikki 1922.** Suomen *veräjä* sana ja sen vastineet eri Itämerensuomalaisissa kielissä. – Virittäjä 6–8, 90–96.
- PIM** = Veera Ollikainen 2003. Pohjois-Inkerin murren sanakirja. Vuolen ja Kelton murren sanasto. (= Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 127.) [Vantaa: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.]
- Pospelov 2008** = Е. М. Поспелов 2008. Географические названия России. Топонимический словарь. Москва: АСТ, Астрель.
- SKES VI** = Erkki Itkonen, Aulis J. Joki, Reino Peltola 1978. Suomen kielen etymologinen sanakirja 6. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- SKVR** = Suomen kansan vanhat runot 4. Keski-Inkerin ja vatjalaiset runot 3, 1928. Julkaissut Väinö Salminen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SSA III** = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 2000. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62.) Helsinki.
- Tsv₁** = Dmitri Tsvetkov 1931. *Vähäize juttua vad'd'ölaisiss.* – Eesti Keel 1, 57–66.
- Tsv₂** = Dmitri Tsvetkov 2008. Vadja keele grammatika. Koost. ja toim. Jüri Viikberg. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- VKJ** = Dmitri Tsvetkov 1995. Vatjan kielen Joenperän murteen sanasto. Toimittanut, käännteissanaston ja hakemiston laatinut Johanna Laakso. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae 25.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- VKK** = Lauri Posti 1980. Vatjan kielen Kukkosin murteen sanakirja. Painokuntoon toimittanut Seppo Suhonen Lauri Postin avustamana. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae 19.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- VKS** = Vadja keele sõnaraamat. Vad'd'aa tšeelee sõna-tširja. Словарь водского языка 2013. 2., täiendatud ja parandatud tr. 2. tr toim. Silja Grünberg. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <https://www.eki.ee/dict/vadja/>.

Käsitkirjalised allikad

EKI = Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteek. Eesti Keele Instituudi vadja kogu. <http://heli.eki.ee/roheline/index.php?khk=vdj&om=eki1>.

ES = Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteek. Emakeele Seltsi kogu. <http://heli.eki.ee/roheline/index.php?khk=vdj&om=es1>.

KNAB = Eesti Keele Instituudi kohanimeandmebaas. <http://www.eki.ee/knab/knab.htm>.

VE I–XVIII = Paul Ariste. Vadja etnoloogiat 1–18. Eesti Kirjandusmuuseum.

Votian exotonyms 1: Estonia, Finland and Russia

ENN ERNITS

The article discusses the toponymy used in the Votic language denoting 62 places within the borders of modern Estonia, Finland and Russia (except the historical Ingria). A total of 83 exotonym attribute stems or elliptical names have been stored. Some of them are derived from the Finnic languages and some from the Russian language.

The aim of the article is to present as many exotonyms possible by Votic villages with variants and to analyze their characteristics comparatively. The research material consists of published Votic dictionaries and texts starting from the first half of the 19th century up to the beginning of this millennium, and three manuscript collections (EKI, ES and VE). Examples of Votic folk songs from literature are also cited.

The Votic names denoting Estonia, Finland and Russia (*Viro*, *Soomi*, *Venäi*) are of Finnic origin. Places closer to the Votic area were mainly associated with economic activities, while those further away were associated with seafaring or deportation. Many place names have been stored from the Kattila (Russian: Kotly) and Jõgõperä (Krakolie) dialects, less from Kukkuzi (Kurovitsy) and in a few cases from the Kabrio (Koporie) dialect area.

A total of 35 Votic toponym stems or elliptical names for 29 objects in Estonia have been registered. Most of them come from Northeast Estonia (*Narva*, *Pakari*, etc.), which, in the sense of ancient history, was a part of Votic area. In Estonia, there are considerably more Estonian or Votic names of different places registered than Russian names (a ratio of 2.5 : 1 in favor of the former). The Narva River is represented by the names *Jugaa jõci* and the *Narvasuu jõci* in only one folksong. Apart from them and Narva, the hydronym *Naroova*, mediated through the Russian language, was in use. *Jõgõsuu*, which denotes Narva-Jõesuu, is probably the ancient name in the Votic languages. Among Estonian place names, *Hiitasaari* ~ *Iidamaa* 'Hiiumaa', *Juuvõli* 'Joala', *Pakari* 'Narva-Jõesuu' and *Rakkavoori* 'Rakvere' stand out as curious. *Pühtitsä* 'Kuremäe' is somewhat mysterious.

Finland has been a relatively little-known country for Votians. A total of 15 Votic place names for 13 objects have been recorded. From there, mainly places along the northern shore of the Gulf of Finland can be found (*Olanti* 'Åland', *Elsinki* 'Helsinki', *Hamina*, etc.). Of the 15 stored place name roots or elliptical

names, only two are of Russian origin (a ratio of 6 to 1 in favor of Finnic toponyms), namely *Fridrihsgami*- 'Hamina' and *Finski zalif*'Gulf of Finland'.

A total of 31 objects in Russia (except Ingria) are represented by Votic 33 toponyms. About a third of them are of Baltic origin (*Moskov*, *Oduva*- 'Gdov', *Viipuri* 'Vyborg', etc.; ratio 1 : 3). Besides Moscow and Novgorod, the Votians were known by some names denoting the Karelian Isthmus, the western part of the Pskov region and other places (*Koivisto*, *Novgoroda*-, *Vopskova* 'Pskov', etc.). The latter is based on the colloquial Russian name. Siberia and the Far East are only mentioned as a region. Russian toponyms imitate Russian pronunciation in varying degrees. When using Russian place names, occasional switching to the source language can be observed, especially recently.

Keywords: exotoponyms, distribution, adaptation, Votian language, Izhorian (Ingrian) language, Russian language, Estonia, Finland, Russia

Enn Ernits
Eesti Maaülikool
enn.ernits@emu.ee